

Török Fáti, a leányrabló pribékasszony kínvallomása, 1648.

Magyar származású volt?

A pribékekről a régi magyar történelmi írások és forrásművek számtalan szórványadatot hagyományoztak ránk a török időkből. Férfiak és nők, ifjak és vének, magyart és törököt szolgálók egyaránt akadtak közöttük. Takáts Sándor, a török kori mozaikok legismertebb közéteveje harmadszáz oldalas tollrajzot szánt a bemutatásukra.

Valószínű, hogy e délszláv eredetű kifejezéssel még a XIV. század utolsó harmadában ismerkedtek meg a magyar király, I. (Nagy) Lajos katonái a déli végeken és a Balkán északi térségein. A szerbhorvát „pribeg” összetett szó valahonnét átfutót, átmenekülőt, átállót, átszökőt, vagyis szökevényt jelentett. Mivel a korai török időkben, a Mohács előtti másfél évszázad folyamán a magyar seregek gyakorta harcoltak a Balkánon, s a XIV–XVII. században sok szerb, horvát, bolgár és egyéb délszláv katona és fizetetlen önkéntes is beállt soraikba, bizonyos, hogy a pribék kifejezés az ő közvetítésükkel, valamint a balkáni kereskedők, diplomaták, hadifoglyok révén terjedt el hazánkban.

A hódoltság idején a pribék gyűjtőszót egyként használták a mohamedán és a keresztény árulók, a kémek, a szökevények megjelölésére, mint ahogy a portyák kalauzolására vállalkozó útmutatók tekintélyes részét is ők adták. Vagyis valamilyen módon, mindahányan a török–magyar végvári élethez, a „vitézli rendhez”, a katonáskodáshoz kötődtek. S mivel a hadakozás a férfiak mestersége volt, a pribékek túlnyomó többsége is közülük került ki. Azonban pribékké vált nőkről, asszonyokról is maradtak fenn szórványos adatok.

Az egyik ilyen hódoltsági pribékasszonyt Takáts Sándor megemlítette pár sorban. Úgy tűnik azonban, hogy kissé felületesen olvasta el a Musztafa budai hodza – a török várórség fizetett, mohamedán vallásánitója – feleségével, a magyar irat által „Török Faty” gyanánt említett pribék nővel kapcsolatos információkat, mivel rövid ismertetésében több pontatlanságot is elkövetett. Így például téves az az állítása is, miszerint ez a Fáti – eredeti, török néven: Fatime – születésére nézve magyar származású volt.

A pribékek viselt dolgairól jobbra csak néhány szórványadat, esetleg pusztán a nevük maradt az utókorra, így a „török” Fáti kétoldalas vallatási jegyzőkönyve, részletessége miatt, különösen értékes a számunkra. Kitűnik belőle, hogy a Felvidék északnyugati részéből került el Budára. Minden felföldi cinkosa, sőt árván élő testvérnénje is szlovák nevet viselt. Ily módon, noha nem ismerjük a pribékasszony eredeti, keresztény nevét, szinte bizonyosra vehetjük, hogy nem magyar származású volt, hanem szlovák. Ez egyértelműen kiderül saját kínvallomásából, amit a XVII. század közepén vetettek papírra Érsekújváron. Ezt a felettebb érdekes dokumentumot teljes tartalmi hűséggel, de mai helyesírással közöljük az eredetiről, melyet a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának kéziratára őriz.

Török Fáti vallomása

Anno 1648 die 29 aprilis. A nemzetes és vitézli Bossányi Gábor újvári substitutus (helyettes) kapitány parancsolatjából gyűltünk be néminemű Török Fáty nevű asszony törvény szerént való szolgáltatására. Mely asszonynak kezében praemanibus (keze ügyében) tapasztaltott két leány és egy asszony gyermekestől. Egyik leány árvai, másik galgóci, az asszony negyedi, mely asszonynak fassiójára (vallomására) tettünk ilyen deliberatiót (határozatot):

Deliberatum est (határozottatott)

Mivel maga szabad akaratjából nem tagadja az ő cselekedetét, de hogy ennek előtte tett latorsági kinyilatkozzanak, ítéljük, hogy elsöben megkínzasszattassék, azután horogban vetettessék.

Fátinak, a pribékasszonynak tortúráján (kínzás alatt) tött vallása:

Az első ura Budán Musztafa aga volt, és meghalván, azután Musztafa hodzsza vötte el. Az első uránál esztendeig volt, a hodzsza uránál öt esztendeig volt.

Az oroszfaluiaknak a török ura, Musztafa tihaja bég küldte ki leánkák(at) lopni. A visegrádi felsővárosban lakik az ő török úr(uk).

Az orosz Golyvás, alias (másként) Fekete Andrásnak parancsolták a törökök, hogy égesen mindenütt. Száz forintot ígért volt azért neki. Árvából, Felsőkubinból egy asszont vitt el, ott törökké tette. Az orosz ember mind a két útjában kint volt vele, az asszont pedig Korponára vitték alá. Harmadszor is volt kinn, s akkor is vele volt az orosz ember, de akkor semmit sem vihettek. Kémségben küldték ki az orosz embert, hogy minden várakat s városokat megnézze s megkémlelje. Hogyha gyermekeket vihetnek be Törökországba, háromszáz forintot ígértek a törökök nekik. Negyedszer is volt kinn, mindenszer egy-egy gyermeket vitt be Tótországba.

Korponán lakik áruló Kohut fia Petis nevű, ez a basa tihaja(já)jához jár be Budára. Hatszor volt kinn Magyarországon lopni, a hat útban tíz embert vittenek el. Korponáról harmat, a többi Felsőkubinból vitték. A basa tihaja(já)ja negyven forintot adott költséget útra neki. Mikor kijött, Korponára jött, a Kohutnak feleségénél, Soffiánál szállott. Annak a fia is, Pál tudta, hogy gyermekeket jár ki lopni.

Hat forintot is adott nekik; az asszony, Soffia is tudta. Galgócon vagyon áruló Uklík Janó nevű, az adta most neki a leánt is. Hat rész gyoicsot is adott neki, futtát a feleségére Jánosnak, Susánnának. A leánka meg tudja mondani, micsoda János. Maruson is Tót Pál áruló, sárga szakállú vagyon. Óbudán is áruló Horváth Pál vagy György, nagy ember. Korponáról Kohut mind feleségestől, öccstől, fiastól kísérté besztercebányiaknak, s tudták nyilván, hogy gyermek(et) lopni járnak. Az a Kohut benn a városban lakik. A néném, Soffia, aki Árvában lakik, az is tudta a gonoszágot.

A tortúra (kínzás) után

Mikor Budáról kibocsátták az orosz emberrel, 20 keszkenőt, négy ludat, egy kék övet, 11 rész veres tafotát, 12 sing gyoicsot adtak nekik. A tafotát Kohut feleségének adta.

A pribékasszony sorsa

A keresztény származású, de mohamedánná lett pribéknő „Tótországban” látta meg a napvilágot, valahol Korpona–Felsőkubin–Galgóc–Árva térségében, talán az utóbbi helyen, hiszen a nénje, Zsófia (Szofja) továbbra is ott élt. Mivel a két török férjénél összesen hat évet töltött el, feltehetően 1642 táján lett pribékké, áttérve az iszlámra. Minden bizonnyal fiatal és szép lehetett, hiszen máskülönbén aligha vette volna el feleségül egy előkelő török lovastiszt, egy aga (kapitány). Alighanem a 1620-as évek elején születhetett, s vallatáskor még innen volt a harmincon. Keresztény rokonai közül csak nénjét említi, a Thökölyek fészkeből, Árvából.

Meglehet, hogy 1642-ben (esetleg valamivel előbb) hurcolhatták el a török portyázók Korponáról vagy környékéről, s így került Budára. Mindkét mohamedán férjét, az agát és hodzsát is, Musztafának nevezték. A XVI. századból részletes zsoldlajstromok (mevadzsid-defterek) maradtak fenn a budai vilajet területéről, viszont a hódoltság második feléből már nem rendelkezünk ilyenekkel, s mivel keresztény iratok sem említik őket, azonosításukra nincs mód. Az aga bizonyára 1643-ban halt meg, talán erőszakos halállal, egy portya során. Azóta, fél évtizede, a Fatime (magyarosan: Fátí) nevet kapó pribékasszony egy hodzsza feleségként folytatta kárhuzatos tevékenységét.

Mégpedig önként, a saját jószántából, hiszen akár a legelső felvidéki útján visszatérhetett volna a keresztény vallásra, jelentkezvén a korponai magyar várőrségnél. Ő azonban hasznosabbnak vélte a keresztény gyermekek, kislányok elrablását, akikért török megbízói 300 forintot fizettek. A budai pasa helyettese, Musztafa bég megbízásából kelt útra, összesen hat alkalommal. Cinkostársai segítségével tíz embert, főleg kislányokat hurcolt el Budára. A tihaja (helyettes) bég utolsó útjára 40 forint útiköltséggel látta el, továbbá különféle árukkal. A pénz és a kereskedelmi cikkek nemcsak megélhetésre kellettek, hanem ebből vesztegette meg büntársait is. Az árukkal egyúttal küldetése igazi célját is lelezhette, hiszen a tafota, a gyoics, a ludak és a keszkenők segítségével afféle jámbor, batyuzó-vásároszó kofaasszony-nak adhatta ki magát. Ilyen minőségben pedig feltűnés nélkül barangolhatott a Vágtól nyugatra eső területeken, alaposan felderítve a terepet, becserkészve leendő, gyanútlan áldozatait.

Valamikor 1648 áprilisának végén fogák el a korponai magyar várőrség katonái. 1648-tól a drámairó egyik őse, sztrigovai és kelecsényi Madách Gáspár volt Korpona várának

főkapitánya. A vallatási jegyzőkönyvből nem derül ki, miképpen tudták lefűlelni negyedmagával, úgymint két kislánnyal, meg egy asszonnyal és a gyermekével (tán a fiával).

A korponai helyőrség vezetői jelentették a pribéknő elfogását felettes parancsnokságuknak. Korpona az érsekújvári (másként: bányavárosi) végvári határőrvidékhez (generális főkapitánysághoz) tartozott. Ennek Forgách Ádám gróf volt a generálisa. Távollétében a helyettese, Bossányi Gábor kerületi alkapitány (bányavárosi vicegenerális, egyben Érsekújvár várának helyettes várkapitánya) rendelte el az áruló asszony haditörvényszék elé állítását. A seregszék összetételét a vallatási jegyzőkönyv nem tartalmazza.

A magyar törvényszék az elfogott, tettenért pribékekre, a „törökös” hazaárulókra már a XVI. századtól halálbüntetést szabtak ki, mégpedig kínzással, vallatással egybekötve. Így járt el a korponai hadiszék is, melynek tagjai tortúrára (megkínzásra), majd vallomása után az egyik legszörnyűbb halálnemre, horogba vetésre ítélték a lánykarabló pribékasszonyt. Jóllehet a rémült áruló nő már kínzás előtt, szabad akaratából is vallott, majd a tortúra után úgyszintén adott egy kiegészítő információt, bírái nem találtak enyhítő körülményt számára. Egy irgalmat nemigen ismerő kor rendkívül szigorú törvényei és szokásjoga szerint ítélték, melyet azonban csak napjaink embere érezhet igen kegyetlennek, hiszen a török időkben hasonló módon jártak el a szemben álló felek hatóságai Sztambultól Bécsig mindenütt.

A megbízók és a cinkosok

Fáti asszony vallomása megerősíti azt az általános tapasztalatot, miszerint a pribékek bűntársaik segítségével, megbízóik anyagi támogatásával folytatták üzelmeiket. A pribékasszony kárhozatos tevékenysége éppúgy békebontásnak, a sokat hangoztatott (de soha be nem tartott) „szent frigy” durva megsértésének minősült, mint a szűnni nem akaró rablóportyák. Ezekből Korponának úgyszintén bőven kijutott: például alig 7 hónappal Fáti elítélése előtt, 1647. szeptember 24-én egy nagy török sereg csapott a város alá. Egy magyar vitézt agyonlőttek, 43 katonát és polgárt elfogtak, továbbá elhajtották a város 400 tehénből álló gulyáját, pásztorostól. Meglehet, Fátinak és cinkosainak keze benne volt e sikeres török rablótámadás előkészítésében is...

A pribéknő kivallatása napvilágra hozta azt a jól ismert tényt, hogy a legfelső török tartományi vezetés urai nemcsak tudtak a békebeli jószomszédi viszonyokkal összeegyeztetetlen – az 1642-es szőnyi békeszerződésben tételesen is tiltott – emberrablási akciókról, hanem voltaképpen ők szervezték, biztatták, pénzelték és bátorították ezeket. Olyannyira, hogy Fátit például a magyarországi török főkormányzó, a budai vezírpaşa helyettese, Musztafa tihaja bég küldte a Felvidékre kislányokat rabolni. Ezt tette a pribékasszony mindkét férje, a katonatiszt és a vallási tanító, a hodzsa-paptanárs is. A mohamedán világi és egyházi vezetés tehát egyaránt érdekelt volt a portyák és az emberrablások szüntelen folytatásában, a magyarországi határvédelem és a hátszország erőinek állandó bomlasztásában, a békeszólamok leple mögül, a háttérből irányított „kis háború” mindenkori fenntartásában. A török béke csak amolyan „farkasbéke” volt, melynek során keresztényből mohamedánná lett törökös „farkasok”, pribékek és pribékasszonyok is előszeretettel ragadozták a mögöttes vonalak magyar, szlovák, német, ukrán és más népességét.

A pribéknő bűntársai Visegrád környéki magyarok, továbbá felvidéki szlovákok voltak, Korponától Galgócig, Árváig, a lengyel határig. Egyik legvakmerőbb cinkosa az orosz Golyvás Fekete András volt, aki az 1640-es években háromféle módon gyengítette önnön hazája határvédelmi erejét és hátszágát. Egyrészt török megbízói parancsára gyűjtőkatásokat vállalt a Felvidéken, melyekért száz forint júdáspénzzel jutalmazták. Másrészt kémkedésre is felhasználták, a magyar várak és városok felderítésére. E pontos, helyszíni beszámolók alapján, többnyire a keresztény területekről elszármazott pribékek kalauzolásával törtek rá az utakon a török portyázók a magyar városokra, palánkokra és falvakra, hatalmas veszteségeket okozva évente mind emberekben, mind pedig anyagi javakban. Harmadszor, a golyvás orosz pribék is előszeretettel űzte az emberrablást, mégpedig az asszonyok és a kislányok tekintetében. Összesen négy utat tett meg közösen Fátival, akinek az egyik legaktívabb segítőtársa volt. Szerencséjére 1648-ban visszafelé már nem kísérte el, esetleg időben ellillant, így (egyelőre?) elkerülte a horogbavetést. További sorsáról nem ismeretes egyéb adat.